

УДК 378.016:811'243 (045)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-1-44>

Інна ДЕРКАЧ,

orcid.org/0009-0003-4249-1485

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

(Київ, Україна) inna.chirval@gmail.com

Раїса ПРИГОДІЙ,

orcid.org/0009-0001-5618-5396

старший викладач кафедри англійської філології

Київського національного лінгвістичного університету

(Київ, Україна) raisa.pryhodii@knl.u.edu.ua

СУЧАСНЕ НАВЧАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті проаналізовано нова тенденція у вивченні іноземної мови – розвиток міжкультурного іншомовного спілкування, який базується на принципах сучасного навчання, які визначають вимоги до навчального процесу в цілому і його складових.

Розглянуто сутність поняття «міжкультурне спілкування». Проаналізовано міжкультурні вміння та навички, які включають здатність привести до спільного знаменника рідну й іноземну культуру, культурну чутливість і здатність визначити й використати різні стратегії для контакту з представниками інших культур, здатність виконувати роль культурного посередника між рідною культурою та іноземною, успішно долати міжкультурні непорозуміння та конфліктні ситуації, здатність долати стереотипи у стосунках.

Обґрунтовано наступні дидактичні, психологічні та методичні принципи такі, як принцип свідомості, слідування якому передбачає розуміння студентами змісту іншомовного мовлення, усвідомлення одиниць, із яких складається мова, способів користування такими одиницями; принцип активності, який передбачає формування і формулювання думок за допомогою засобів іноземної мови; принцип наочності, необхідність якого обґрунтовується діалектикою переходу від чуттєвого сприйняття до абстрактного мислення в процесі сприйняття; принцип комунікативності, слідування якому передбачає організацію активної творчої діяльності студентів: постійне звернення до мови як засобу спілкування; принцип урахування рідної мови студентів, який передбачає урахування труднощів мови, що вивчається, які викликані розбіжностями в системі рідної мови студентів та іноземної мови; принцип взаємопов'язаного навчання видам мовленнєвої діяльності, який передбачає навчання мови з одночасним формуванням чотирьох видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання та письма); принцип професійної спрямованості навчання, який передбачає урахування майбутньої спеціальності та професійних інтересів студентів на заняттях з мови та іншим дисциплінам навчального плану; реалізація яких у викладанні іноземних мов, сприяє ефективному оволодінню студентами міжкультурним іншомовним спілкуванням.

Ключові слова: міжкультурне спілкування, дидактичні принципи, психологічні принципи, методичні принципи.

Inna DERKACH,

orcid.org/0009-0003-4249-1485

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Theory, Practice and Translation of the English Language

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

(Kyiv, Ukraine) inna.chirval@gmail.com

Raisa PRYHODII,

orcid.org/0009-0001-5618-5396

Senior Lecturer at the Department of English Philology

Kyiv National Linguistic University

(Kyiv, Ukraine) raisa.pryhodii@knl.u.edu.ua

INTERCULTURAL FOREIGN COMMUNICATION OF STUDENTS OF THE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF NON LANGUAGE SPECIALITIES

The new tendency in foreign language teaching is analyzed in the article such as the development of the intercultural foreign communication which is based on the modern principles of teaching that define requirements to the teaching process on the whole and its components.

The essence of the concept "intercultural communication" is considered. Intercultural skills and abilities are analyzed in the article. They include the capability to combine the native and foreign languages, the cultural sensibility and ability to define and use different strategies for the connection with the representatives of other cultures, the ability to play the main role of a cultural intermediary between the native and foreign cultures, the ability to overcome intercultural misunderstanding and conflict situations, stereotypes in the relations. The didactic, psychological and methodical principles are grounded. The principle of awareness provides students' understanding of the foreign speech content, realizing of the parts which the language consists of and the ways of using these parts, and grasp of skills in self-guided work. The principle of activity provides the formation and the formulation of the thoughts with the help of the foreign language. The principle of visibility is necessary for dialect transition from sense perception to abstract thinking in the process of the perception. The communicative principle provides the organization of creative activity of students: the constant addressing to the language as the way of communication. The principle of native language consideration provides the consideration of the difficulties of the foreign language and the comparing the differences in the system of the foreign language with the native language. The principle of the interrelating teaching all kinds of speech activities provides teaching all speech aspects. The principle of professional orientation provides teaching with consideration of the future profession and student professional interests at English lessons and other disciplines of the syllabus, their realization in the foreign language teaching promotes the effective mastering of the intercultural foreign communication. The principle of the interconnected teaching of the speech activity types which provides the teaching the foreign language with the simultaneous formation of four type of speech activity such as listening, speaking, reading and writing.

Key words: intercultural communication, foreign language communication, teaching principles, didactic principles, psychological principles, methodical principles.

Постановка проблеми. Із прискоренням глобалізації та поширенням міжнародних ділових зв'язків в Україні зростає потреба у висококваліфікованих спеціалістах. Змінюються вимоги до підготовки сучасного фахівця та до рівня володіння іноземною мовою, яке стає необхідністю для людини. У зв'язку з цим перед сучасними вузами ставиться завдання надати фахівцям мовну підготовку, адекватну вимогам сучасного економічно-розвиненого суспільства. Практика, показує, що в сучасних умовах постійного розширення міжнародних контактів одного вміння правильно говорити й грамотно писати іноземною мовою недостатньо.

Таким чином, поширюється нова тенденція у вивченні іноземної мови – розвиток міжкультурного іншомовного спілкування, який базується на принципах сучасного навчання.

Аналіз досліджень. Спілкування – це процес активної взаємодії, тому комуніканти обов'язково мають бути включеними у спільну діяльність, до якої їх спонукають їхні мотиви, потреби й інтереси.

Здатність привести до спільного знаменника рідну й іноземну культури, культурна чуттєвість і здатність визначити й використати різні стратегії для контакту з представниками інших культур, здатність виконувати роль культурного посередника між рідною культурою та іноземною, успішно долати міжкультурні непорозуміння та конфліктні ситуації, здатність долати стереотипи у стосунках – це міжкультурні вміння та навички.

Принципи навчання – це вихідні положення, які визначають вимоги до навчального процесу в цілому і до його складових.

Аспектами традиційної методики навчання іноземних мов займалися багато науковців, серед яких: О. Бігич, В. Нагаєв, З. Никитенко, С. Ніколаєва, П. Пассі, Г. Суїт, О. Єсперсен Ш. Швейцер

та проблему міжкультурного спілкування, як важливий показник готовності особистості до міжкультурної комунікації, вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: М. Беннет, В. Літвуд, Л. Орбан-Лембрик та ін.

Разом з тим, теоретичний аналіз наукових праць свідчить, що проблема реалізації сучасних принципів навчання міжкультурного іншомовного спілкування у процесі навчання іноземної мови у немовних вищих навчальних закладах освіти (ВНЗО) ще не була предметом спеціального дослідження.

Мета статті – розглянути сучасні принципи навчання міжкультурного іншомовного спілкування та їх реалізацію у процесі навчання іноземної мови у немовних ВНЗО.

Виклад основного матеріалу. Отже, слід зазначити, що до основних принципів відносять: дидактичні, психологічні та методичні принципи, зміст яких суттєво змінився у зв'язку з розвитком педагогіки та суміжних з нею дисциплін.

Принцип свідомості відноситься до числа провідних дидактичних принципів, які реалізуються на заняттях з іноземної мови. Слідування цьому принципу передбачає розуміння студентами змісту іншомовного мовлення, усвідомлення одиниць, із яких складається мова, способів користування такими одиницями. Навички і вміння відпрацьовуються значно скоріше у тих випадках, коли процес оволодіння ними піддається осмисленню в процесі оволодіння мовою. Оскільки оволодіння мовою означає здатність самостійного вибору форми у відповідності із змістом висловлювання, що передбачає наявність знань про способи оформлення висловлювання засобами мови, що вивчається. Такі знання набуваються в результаті повідомлення студентам правил, інструкцій, коментарів, пояснюючого значення лексико-гра-

матичних одиниць. Шлях оволодіння мовою від усвідомлення якостей і особливостей мовних одиниць і правил їх функціонування в мовленні до практичного застосування в процесі мовленнєвої діяльності визначається як «шлях зверху» і йому віддається перевага (Ніколаєва, 2015:111).

Реалізація цього принципу у навчанні іноземних мов означає також свідоме ставлення студента до самого процесу навчання, передбачає оволодіння прийомами самостійної роботи. Принцип свідомості реалізується у навчально-виховному процесі з іноземної мови завдяки: 1) використанню різних прийомів, які допомагають усвідомити новий матеріал та дії з ним (правила, інструкції, пояснення, переклад), уникаючи багатослівних пояснень і перекладу там, де в них немає необхідності; 2) формуванню прийомів самостійної роботи з мовою; 3) моніторингу і ознайомленню студента з результатами його просування в оволодінні мовою, що підвищує мотивацію навчання; 4) допомозі студентам там, де можливо, самостійно прийти до розуміння способів формування і використання одиниць мови в мовленні.

Принцип активності передбачає мовленнєву активність студентів у ході заняття, що означає напруженість психічних процесів у діяльності студента, які стосуються уваги, пам'яті, формування і формулювання думок за допомогою засобів іноземної мови. Основними джерелами активності є цілі, мотиви, бажання та інтереси. Для їх підтримки викладачі використовують різні прийоми навчання, в тому числі рольові ігри, завдання проблемного характеру, засоби наочності. Знання, уміння і навички формуються в процесі активної розумової праці студентів, в основі якої лежить поєднання мовленнєвої діяльності і мислення. Принцип активності реалізується у навчально-виховному процесі з іноземної мови завдяки тому, що: 1) викладач залучає кожного студента до активної мовленнєво-мисленнєвої активності за рахунок скорочення своєї мовленнєвої активності. Завдання проблемного характеру та рольові ігри сприяють реалізації принципу активності на заняттях; 2) викладач звертає увагу на роботу всіх студентів, а не тільки на найбільш активних. Навчання у групах як навчання у співробітництві сприяє активізації навчального процесу; 3) викладач використовує спеціальні прийоми навчання для підтримки інтересу студентів до вивчення іноземної мови. Підводить підсумки в кінці заняття, демонструючи успіхи, досягнуті в ході навчання; 4) викладач, враховуючи вік студентів, пропонує такі завдання, які стимулюють емоційну та мовленнєву активність (Ніколаєва, 2015:112).

Принцип наочності – один із провідних принципів навчання. Його необхідність обґрунтовується діалектикою переходу від чуттєвого сприйняття до абстрактного мислення в процесі сприйняття. Принцип наочності можна трактувати як спеціально організований показ мовного та екстралінгвістичного матеріалу з метою його кращого розуміння, засвоєння та використання в мовленнєвій діяльності (Ніколаєва, 2015:110).

Цей принцип має мовну (словесно-мовленнєву) та немовну (предметно-зображальну) форми вираження. Під мовною наочністю розуміють діяльність пов'язану з демонстрацією мови, сприйняття й відтворення якого носить наочно-чуттєвий характер. На заняттях з іноземної мови головну роль відіграє саме мовна наочність. З точки зору подачі матеріалу наочність може бути статичною та динамічною. Особливим видом динамічної наочності виступає ситуативна наочність, або наочність мовленнєвих дій. Нарешті, наочність може бути зовнішньою (зумовлена процесом сприйняття) та внутрішньою (базується на сприйнятті образів уяви – слухових, зорових та ін.). Сучасна методика передбачає інтенсивне використання на заняттях різних видів наочності, що сприяє створенню правильних уявлень про виучувані явища іноземної мови та майбутню професію й розвитку відповідних іншомовних навичок та умінь.

Принцип комунікативності – провідний принцип сучасного навчання іноземних мов. Слідування принципу комунікативності передбачає організацію активної творчої діяльності студентів: постійне звернення до мови як засобу спілкування, широке використання колективних форм роботи, увага до проблемних ситуацій, які відображають інтереси студентів, і творчі види завдань, паралельне засвоєння граматичної форми та її функції в мовленні. Принцип комунікативності передбачає використання на заняттях певних особливостей, які дозволяють вважати навчальний процес комунікативним. До числа таких особливостей відносяться:

вмотивованість – будь-яке висловлювання, мовленнєва дія студента має супроводжуватися внутрішньою потребою, тобто мотивом, а не зовнішнім стимулом. Поява мотиву залежить від інтересу студента до матеріалу, його новизни, способу подачі;

цілеспрямованість – будь-яка мовленнєва дія студента повинна мати мовленнєву ціль. Студент має розуміти, навіщо він говорить будь-який вислів, читає, слухає або пише;

особистісний смисл – діяльність студента набуває такого смислу, якщо студент усвідомлює ціль спілкування та бачить її вмотивований характер;

взаємодія – передбачає довірливе співробітництво між студентами і викладачем. Вона виникає в процесі мовленнєвої діяльності при вирішенні проблемних ситуацій;

контактність – складається із взаємодії трьох компонентів: емоційного (має місце взаємний інтерес та емпатія; смислового, коли співрозмовники усвідомлюють взаємовідносини, в яких знаходяться; предметного (ім цікавий предмет обговорення);

ситуативність передбачає співвіднесеність висловлювань із ситуацією спілкування;

інформативність – включення у зміст навчання відомостей, які представляють інтерес для студентів і які відповідають їхнім віковим та інтелектуальним можливостям;

новизна визначає не тільки зміст текстів для роботи, але й прийоми навчання, предмети обговорення, тобто всі елементи освітнього процесу;

функціональність – зміст висловлювання визначає відбір та введення одиниць мови в процесі навчання. Таким чином, ведучим елементом в мовленні є його функція, а лозунг комунікативності – «Використовуй, запам'ятовуй!»;

проблемність – відбір навчального матеріалу і постановка завдань мають бути проблемними, що сприяє формуванню пізнавальної самостійності студентів, розвиває їх логічне, критичне і творче мислення. Використання проблемних ситуацій, рольових ігор сприяє реалізації проблемного підходу до навчання;

Принцип комунікативності визначає: 1) зміст навчання (відбір та організацію мовного матеріалу, тем, ситуацій спілкування, що забезпечують формування комунікативної компетенції); 2) організацію навчання (використання різних прийомів і засобів, які забезпечують моделювання ситуацій реального спілкування, а також поведінку викладача та студентів на занятті, їх участь у різних формах мовленнєвої діяльності); 3) органічне поєднання мови і культури в процесі навчання (Ніколаєва, 2015:114).

Принцип урахування рідної мови студентів передбачає урахування труднощів мови, що вивчається, які викликані розбіжностями в системі рідної мови студентів та іноземної мови.

При співставленні двох мов викладач зустрічається з трьома групами мовних явищ: а) тими, які мають аналоги в рідній мові студентів; б) ті, які не мають аналогів; в) ті, які частково співпадають у двох мовах. Найбільшу трудність в роботі представляють ті явища, які частково співпадають у двох мовах. Рекомендується керуватися наступними правилами при реалізації згаданого принципу навчання на заняттях:

1. При поясненні нового лексико-граматичного явища слід показувати студентам, як вони можуть спиратися на знання, навички та вміння в рідній мові.

2. Необхідно демонструвати розбіжності у вимові, лексиці, граматиці, які існують в двох мовах при вираженні подібних, але не співпадаючих явищ.

3. Необхідно включати в систему навчання вправи, які враховують труднощі виучуваного явища для студентів і допомагати долати їх (Ніколаєва, 2015:118).

Принцип взаємопов'язаного навчання видам мовленнєвої діяльності передбачає навчання мови з одночасним формуванням чотирьох видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання та письма). Особливості реалізації цього принципу:

1) в якості об'єкта навчання виступає мовленнєва діяльність;

2) у ході навчання забезпечується одночасність в розвитку видів мовленнєвої діяльності;

3) навчання організовується в рамках послідовно-часового співвідношення видів мовленнєвої діяльності та сфер спілкування. Так, співвідношення між видами мовленнєвої діяльності на занятті для немовного ВНЗО може бути таким: 10% – аудіювання, 40% – читання, 30% – говоріння, 20% – письмо;

4) навчання видам мовленнєвої діяльності організовується на загальному мовному матеріалі з його виділенням для рецептивного та продуктивного засвоєння;

5) на заняттях використовуються вправи мовного та мовленнєвого характеру з перевагою останніх.

Принцип професійної спрямованості навчання (урахування спеціальності) передбачає урахування майбутньої спеціальності та професійних інтересів студентів на заняттях з мови та інших дисциплін навчального плану. На заняттях зі студентами даний принцип реалізується у відборі матеріалу для занять – тем і ситуацій спілкування, текстів для читання, завдань, орієнтованих на спеціальність. Професійна спрямованість курсу іноземної мови здійснюється з II семестру I курсу. Цей принцип реалізується за допомогою:

навчального плану, який включає перелік дисциплін з урахуванням профілю навчання;

програми з виучуваної мови, яка зорієнтована на мову спеціальності як сукупності засобів, за допомогою яких реалізуються комунікативні потреби студентів у вибраній сфері спілкування;

комплексу засобів навчання, за допомогою яких відбувається формування комунікативної компетенції у вибраній сфері навчання;

системи поза аудиторної роботи з урахуванням інтересів та майбутньої спеціальності студентів (Ніколаєва, 2015:121).

Висновки. Таким чином, обґрунтовані принципи сучасного навчання міжкультурного іншомовного спілкування взаємопов'язані і їх поетапне втілення відкриває перед викладачем нові можливості та надає нові інструменти досягнення ефективності навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Київ : Видавничий центр «Академія», 2009, 376 с.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації: Київ: Видавництво «Довіра», 2007, 205 с.
3. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі: навч. посібник, Київ: Центр учбової літератури, 2007, 232 с.
4. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: Колективна монографія / Ніколаєва С.Ю. та ін. ; за ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ, 2015. 444 с.

REFERENCES

1. Batsevych F. S. (2009) Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky. [The basics of communicative linguistics] Kyiv : Vydavnychiy tsentr «Akademiia», 376 s. [in Ukrainian]
2. Batsevych F. S. (2007) Slovyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii. [The dictionary of intercultural communication terms] Kyiv: Vydavnytstvo «Dovira», 205 s. [in Ukrainian]
3. Nahaiev V.M. (2007) Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli. [The methodology of teaching in higher school] Navch. posibnyk, Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 232 s. [in Ukrainian]
4. Nikolaieva S.Iu. ta in. (2015) Suchasni tekhnolohii navchannia inozemnykh mov i kultur u zahalnoosvitnikh i vyshchykh navchalnykh zakladykh [Modern technologies of teaching foreign languages and cultures in comprehensive and higher educational establishments]: Kolektyvna monohrafiia [Multi-authored monograph]. Kyiv. 444 s. [in Ukrainian].